

esperat més reconeixement. Sense dubte era una persona una mica difícil de tracte, però les seves intencions eren sempre a favor de Catalunya.

Es veu també que l'autor es comprèn com a català i espanyol a la vegada. El capítol sobre la tornada dels voluntaris del Marroc es llegeix com un triomf, sense que Briz es preguntés si el sacrifici de la meitat de la tropa té una justificació i si aquesta guerra colonial es pot defensar; és un infant del seu temps. Un altre indicatiu d'aquesta doble adscripció es troba en l'últim text que relata la remesa d'una arqueta de llibres en català a l'arxiduchessa Maria Cristina d'Àustria, més tard reina regent, amb l'esper de sensibilitzar-la als problemes dels catalans. En Briz la Renaixença és encara (quasi exclusivament) cultural, les reivindicacions polítiques són encara modestes.

Es podrien dir algunes paraules sobre els canvis de la llengua en l'espai d'un segle i mig. Són fàcilment visibles, però no impedeixen la lectura del text. La decisió de no canviar el text, sinó només, i amb prudència, l'ortografia em sembla plenament justificat.

Ramon Panyella ha fet un treball enorme i molt positiu preparant aquest llibre. Fins ara no he parlat de les 289 notes seves que donen informacions biogràfiques sobre les persones al·ludides, esmenen els errors de detall de Briz o expliquen elements poc familiars al lector d'avui. Són d'una riquesa i exactitud remarcables (sols en la nota 126, hi ha errades sobre les dates de vida de Simó de Montfort, reparades en la pàgina següent). El llibre no serà només un plaer llegir-lo,

però també d'una gran utilitat per a la història cultural catalana. Gràcies!

Oberwaltersdorf, 30 de maig de 2019

Georg KREMnitz
(Universitat de Viena, professor emèrit)

georg.kremnitz@univie.ac.at

P. Salas Vives (ed.)

*Ramon Picó i Campamar.
Un home de la Renaixença*
(Jornades d'estudis 20, 21 i 22 d'octubre de 2016). Mallorca: El Gall editor, 2017.

Rebut 4-9-2019, Acceptat 8-11-2019

El llibre que ressenyem aplega les comunicacions presentades a les jornades d'estudi titulades «Ramon Picó i Campamar (1848-1916) i el seu temps» dutes a terme en el marc de l'Any Ramon Picó a la vila mallorquina de Pollença els dies 20, 21 i 22 d'octubre de 2016. A diferència de molts altres escriptors i intel·lectuals de la Renaixença, Picó i Campamar no ha estat un autor ignorat pels investigadors del període sinó que, des de fa anys, tant la seva biografia com la seva obra —poètica i teatral— han estat objecte d'atenció. En aquest sentit, aquestes jornades que se li dedicaren amb motiu del centenari de la seva mort no es justificaven, doncs, en la necessitat de reivindicar una figura oblidada de la Renaixença, no n'era el cas, sinó en una exigència estrictament científica que donava ple sentit a la trobada: fer avançar els estudis sobre aquest intel·lectual per poder

saber-ne més coses a la llum de les noves perspectives i interpretacions plantejades pels (nous) investigadors i les coses que ja sabem, si escau, aprofundir-les i comprendre-les millor amb el suport de les noves fonts documentals (singularment la documentació de Picó conservada l'Arxiu del Consell Insular de Mallorca —ACIM en endavant—) que se sumen als excepcionals fons epistolars de l'autor ja coneguts (es guarden a la Biblioteca March de Palma i a la Biblioteca de Catalunya). En paraules de Pere Salas, ànima de tot l'entramat (jornades i el llibre), del que es tractava era de «renovar l'estudi de la personalitat i la producció literària de Ramon Picó sense oblidar tot el material generat fins a la data.»

Sense comptar la introducció del professor Salas («Ramon Picó i Campamar. Literatura, política i societat»), el volum conté 12 textos: les 11 comunicacions llegides a les jornades més l'afegit, a manera de cloenda, d'una biografia sobre Picó de Margalida Tomàs. No tenim en aquestes actes, però, la transcripció del contingut dels debats posteriors a la lectura dels treballs presentats. Ben recollides, hauria estat interessant poder disposar d'algunes de les intervencions dels assistents que ben segur haurien enriquit positivament el contingut del llibre.

Els quatre textos inicials del llibre tracten d'aspectes diversos de la biografia de Ramon Picó i Campamar.

El primer es titula «Ramon Picó: aspectes biogràfics», a càrrec de Juan Manuel Torres Velasco, i s'hi defensa

la tesi, en contra del que s'havia cregut fins ara, que la família de Picó gaudia d'una posició relativament benestant a mitjan segle XIX. Amb la documentació exhumada, entre d'altres, dels arxius parroquial i municipal de Pollença, l'autor reconstrueix en la primera part de l'estudi la genealogia familiar de l'escriptor des dels anys 30 del segle XVIII (tant el llinatge patern com el matern). I així sabem que, d'ençà del besavi de Ramon, els Picó s'especialitzaren en un ofici de condició humil —el de saig—, però que, progressivament, es van anar fent amb un petit patrimoni de possessions (rurals primer i urbanes més tard) que cap a la meitat del XIX situaven ja Jeroni Picó (el pare de l'escriptor) en una posició social propera a la classe mitjana pollencina. Una altra de les conclusions importants que revelen les fonts documentals treballades, i que es desenvolupa en la segona part de la comunicació, és que els avantpassats directes de l'escriptor formaren sempre matrimonis mixtos ja que es casaren amb dones descendents de cristians vells o no xuetes. Per a l'autor, aquest fet seria un indicatiu d'integració social dins la societat pollencina (l'autor admet, tanmateix, que no pot aclarir si per la seva condició de xuetes els Picó podrien haver patit algun tipus de discriminació), una imatge d'integració reforçada per la condició de petits propietaris esmentada i pel fet que, amb el temps, l'ofici de saig adquirí més importància social (a més, era una feina que exigia saber llegir i duia, doncs, una certa marca de cultura a qui l'exercia). Totes aquestes dades

conduïxen l'autor en l'apartat final de conclusions a postular una hipòtesi renovadora per explicar l'emigració de Picó cap a Barcelona als onze anys (i abans d'alguns dels seus germans): hauria estat per raó de les majors possibilitats d'educació i, per tant, d'ascensió social amb l'exercici d'una professió liberal («factors d'atracció», en expressió de Torres Velasco) que no pas deguda a una presumpta situació de penúria econòmica familiar («factors d'expulsió»).

En el segon text dedicat a la vida de Picó, Maria Rosa Albis Ferragut estudia la relació de l'escriptor amb la seva població nadiua: «Ramon Picó i Pollença. Una relació perdurable». Una comunicació que vol demostrar que Picó mai no va trencar els vincles amb els seus orígens ans el contrari. No és una tesi nova, però Albis la sistematitza en un esquema descriptiu de tres grans períodes de la relació de Picó amb Pollença. El primer període (1867-1875) és el més intens de la presència a la seva vila nadiua: el primer viatge —estiu del 67— fou de retrobament amb la família i coneguts; el segon, el més llarg (juliol de 1869 a maig de 1871), tingué una significació important per diversos fets (entre d'altres: hi fa, per indicació de Marià Aguiló, recerca folklòrica; descobreix el paisatge mallorquí, la bellesa del qual el fascinarà i li fa néixer per sempre més un sentiment de pertinença mallorquina; farà gran amistat amb el pollencí Joan Albis Bennassar, de la mà del qual s'introduirà en la vida política i social de la vila, etc.). Durant aquest primer període encara viatjarà dues

vegades més a Pollença: l'una, l'abril de 1872 i l'altra entre maig i octubre de 1874 (val la pena destacar que durant aquesta estada convidà a conèixer l'illa alguns amics seus de Barcelona i inicià la relació d'amistat literària amb Costa i Llobera). El segon període de la relació de Picó amb Pollença —1875-1888— es caracteritza pel fet que el contacte es manté bàsicament des de Barcelona, ja que l'escriptor no pot viatjar tan sovint com abans per mor de situacions familiars i laborals difícils. Amb tot, durant aquests anys es poden documentar dues breus estades a Pollença: la primavera de 1879 (que aprofitarà per intensificar la relació amb Costa) i una altra el mes d'octubre de 1884. En el tercer període establert (1888-1916) es torna a intensificar la relació directa de Ramon Picó amb la seva vila. Des de l'agost de 1888, en què hi feu estada per les festes de la Patrona, Picó, que gaudeix d'una posició social rellevant com a secretari personal d'Eusebi Güell, hi viatjarà regularment i durant els anys 90 hi adquirirà diverses propietats. Cal remarcar que el 1912 —és el darrer viatge que consigna Albis— es trobarà a Pollença amb Gaudí, a qui anys abans se li havia encarregat la reforma de la Seu de Mallorca (com s'explica en una altra comunicació del volum, Picó sembla que tingué un paper important en aquest afer). La comunicació es clou desvelant l'actuació de Picó com a «apoderat» de molts pollencins a la ciutat Comtal, els quals li demanaven ajut en afers professionals o d'índole més personal. És aquest un vessant del lligam de l'escriptor amb

Pollença poc o gens conegut i que la consulta dels epistolaris amb corresponents pollencins (sobretot l'extensa correspondència que mantingué amb Joan Albis) ha permès a l'autora de fer sortir a la llum.

El tercer text de la secció «biogràfica» és de Laura Miró Bonnin i té com a objecte «La militància xueta de Ramon Picó i Campamar». És un repàs a les principals mostres del compromís actiu de Picó amb la causa xueta (altrament ja conegudes dins el biografisme sobre l'escriptor), que es revelà tant en la seva actuació pública (política, creació literària) com en l'esfera privada (la correspondència). Després d'una presentació general del tema seguida d'una contextualització històrica de la qüestió xueta en el segle XIX, la comunicació se centra en l'exposició del que l'autora considera un dels esdeveniments principals de la militància xueta de Ramon Picó: es tracta del discurs que feu al Casino del Progrés de Pollença en una data que no és del tot clara (fa consens la data de 30 març de 1872) i en què Picó denuncià la persecució de què foren objecte els xuetes de Pollença l'any 1823. Per bé que sembla que el discurs no estava preparat i que fou una intervenció espontània, Miró defensa la hipòtesi que Picó ja feia temps que tenia pensat de denunciar aquests fets històrics i aporta com a prova els papers manuscrits de l'escriptor sobre l'episodi que s'han conservat a l'ACIM. Aquestes notes, detalladament reportades en la comunicació, ens permeten de conèixer quin devia ser el contingut del discurs, a conseqüència

del qual Picó rebé amenaces de mort dels carlins de la vila. Segueix la comunicació ara posant el focus en el tractament literari que feu Picó de la qüestió xueta en dos poemes, «L'adéu al jueu» (1867) i «La filla de l'argenter» (1872). Ambdues composicions, de les quals es fa un resum del contingut (i de la primera es proposa una interpretació que postula un paral·lelisme entre les vicissituds del protagonista i les de Picó en la vida real —ambdós sotmesos al «desterrament»), contenen una denúncia gens ambigua de la marginació social dels xuetes. La part final de la comunicació tracta de l'altre fet —de clara dimensió política— en què l'escriptor mostrà públicament el seu compromís amb la causa xueta: feu costat al capellà i escriptor Josep Tarongí quan a aquest, per la seva condició de xueta, se li negà la participació en un acte litúrgic. Miró resum el seguit d'actuacions favorables al clergue endegades des de Barcelona per Picó, la més rellevant (i coneguda) de les quals fou la implicació de la intel·lectualitat renaixentista en un manifest de suport al clergue mallorquí publicat a *La Renaixensa* (31-X-1877). Diguem per acabar que les conclusions de l'estudi, que són essencialment una síntesi dels punts tractats, fan un èmfasi especial en aquest compromís actiu de Picó a favor de la causa xueta, actitud que contrasta amb la d'aquells intel·lectuals xuetes mallorquins que optaren pel silenci.

El tema xueta torna a aparèixer en la següent comunicació, la darrera de caire biogràfic, tot i que el transcendeix: «Francesc Ubach i Vinyeta i

Ramon Picó i Campamar: *La cua del xueta* i la qüestió xueta», de Josep M. Pomar Reynés. El poeta i dramaturg català fou el gran amic de joventut de l'escriptor mallorquí en els cercles del catalanisme literari, i el tracte continuat amb Picó, que el devia sensibilitzar sobre la situació de marginació dels xuetes a Mallorca, el portà a escriure la comèdia *La cua del xueta*, amb la qual Ubach volgué contribuir a la campanya liderada per Picó en favor del canonge Tarongí i, més generalment, a mostrar solidaritat amb aquell col·lectiu com a mostra d'amistat cap al seu amic. Resumida, aquesta és la tesi principal que ens presenta la comunicació de Pomar, que s'estructura en tres parts principals. En la primera, es dibuixa la relació d'amistat entre Ubach i Picó i les inquietuds i el context literari catalanista que compartien (el món dels Jocs Florals, La Jove Catalunya, etc.); en la segona, es fa un resum de les accions de denúncia del mallorquí per la discriminació social que patien els xuetes (fem notar una certa redundància informativa amb la comunicació anterior). La hipòtesi de Pomar —admet que no sempre pot provar documentalment— és que en tots aquests actes de denúncia Ramon Picó tingué a prop Ubach, que, progressivament, esdevingué sensible al tema xueta. I, justament, la tercera part d'aquest estudi s'atura a analitzar la manifestació més explícita i militant d'aquest suport —ja ho hem avançat més amunt—: l'obra teatral *La cua del xueta*, una comèdia de costums en dos actes representada el juliol de 1878 a Barcelona (no es publicà fins al 1881),

en el context de l'afer Tarongí. L'obra, que és una burla dels prejudicis de la societat mallorquina cap als xuetes, conté a parer de l'autor la presència literaturitzada dels dos amics en sengles personatges secundaris (Joanet i Ramon). Per altra banda, cal destacar que la presència del mot «xueta» en el títol de l'obra generà recels en alguns xuetes (començant paradoxalment pel mateix Tarongí), espantats per les repercussions negatives que podria tenir l'obra a Mallorca. La comunicació de Pomar es clou amb un breu tast de la recepció crítica coetània de l'obra i amb l'esment de l'interès contemporani per l'obra de l'escriptor nord-català Joan-Lluís Lluís.

Les comunicacions de caire biogràfic deixen pas a les que componen el gruix del volum i que estudien aspectes diversos de les diferents facetes intel·lectuals (política, literària i social) de Ramon Picó i Campamar.

Abans però, fent de pòrtic d'aquests textos, trobem la comunicació de Miquel Amengual Bibiloni «La presència de Ramon Picó i Campamar a la premsa catalana de la seva època. Una aproximació». El treball parteix de la hipòtesi que un personatge públic rellevant com Picó, actiu en diversos fronts des de finals de la dècada de 1860 fins passat el primer decenni del nou segle, per força havia de tenir una presència important en la premsa coetània. Els objectius del treball, doncs, de més general a més concrets es fixen en tres punts complementaris: per mitjà del buidat de la premsa coetània, es tracta de 1) conèixer la imatge pública que tenia o projectava l'escrip-

tor en la seva època; 2) conèixer com era valorat en el món cultural i socio-polític on es movia; i 3) identificar el pes de les diferents facetes de Picó al llarg de la seva vida. Les dades de l'estudi provenen exclusivament del buidat de les publicacions del repositori digital Arxiu de Revistes Catalanes Antiques (ARCA) de la Biblioteca de Catalunya. I aquesta és una limitació metodològica que l'autor no amaga perquè les dades obtingudes a ARCA no poden oferir una imatge completa de la presència de Picó a la premsa de l'època, ja que aquest repositori no conté totes les capçaleres on el mallorquí devia col·laborar (per exemple, *La Veu del Montserrat*). Tanmateix, Pomar creu que són quantitativament suficients i qualitativament significatives per poder fer una aproximació vàlida al tema proposat. Així, en la primera part de l'estudi, se'ns presenten els resultats obtinguts, que aquí, per raó d'espai, hem de limitar a una breu exposició de les principals conclusions que se'n deriven (per força provisionals, no tan sols pel que hem dit més amunt sinó perquè l'autor treballa només amb una mostra de 256 resultats): 1) Les notícies sobre Picó a la premsa catalana de l'època mostren tres pics cronològics principals (anys 1891-92; 1901-1902 i 1916-1917); 2) per capçaleres, el primer lloc l'ocupa *La Veu de Catalunya*, amb 45 notícies relacionades amb l'autor (el trobem, però, en totes les publicacions importants del catalanisme literari); 3) el major nombre d'aparicions són com a «actor secundari» (un més d'entre els noticiats) i, inversament, el menor

nombre correspon a aparicions com a autor, és a dir, a publicacions dels seus textos (principalment poemes); i 4) la faceta literària i cultural és la que predomina en les mencions a Ramon Picó a la premsa (en totes tres categories descriptives establertes: «autor», «protagonista», «actor secundari»). La segona part del text de Pomar està dedicat a una descripció més detallada dels àmbits/temes principals de la presència de Ramon Picó en la premsa de la seva època, que, per ordre, són: els Jocs Florals, la literatura, l'activitat cultural, el teatre, la política, la presència pública i, encara, la mort de l'escriptor. En l'apartat de conclusions, a banda de tornar sobre les idees presentades en la primera part, Pomar també planteja la necessitat de seguir estudiant el tema amb un buidatge més complet de les capçaleres catalanes i, així mateix, ampliar-lo a la premsa mallorquina per tal de conèixer millor la relació de Picó amb la intel·lectualitat mallorquina. Diguem, per acabar el resum d'aquesta extensa comunicació, que a manera d'apèndixs s'ofereixen alguns dels textos inèdits localitzats en fer el buidat.

El contingut de l'ideari catalanista i el pensament sociopolític de Picó així com la seva expressió pública són tractats en les dues comunicacions següents del llibre. La primera, «Ramon Picó i Campamar i els orígens del catalanisme polític» del professor de la UIB Antoni Marimon Riutort, es proposa d'estudiar les aportacions de Picó al primer catalanisme polític tot resseguint cronològicament els seus discursos. Després d'una breu síntesi

inicial de les característiques generals del catalanisme polític en el context de la Renaixença (divers ideològicament però cohesionat a l'entorn d'uns ideals comuns —superiors— davant del centralisme castellà), Marimon passa a sistematitzar l'ideari de Picó per mitjà, com hem dit, de l'anàlisi —ben detallada— dels successius discursos pronunciats pel mallorquí, que va situant, d'una banda, en relació al context general d'evolució del catalanisme (d'estrictament literari a polític) durant les dècades finals del XIX, i, d'altra banda, en relació a la posició que Picó hi anava prenent. Cronològicament, el primer discurs és el de president de La Jove Catalunya l'any 1873, quan, ens fa avinent Marimon, Picó ja ha renunciat als ideals democràtics i republicans defensats durant els anys anteriors i ha fet un gir conservador induït, sobretot, per l'ideari catòlic. El discurs a La Jove és rellevant, doncs, perquè se situa en aquest tombant de l'evolució ideològica del jove Picó i, sobretot, perquè cal veure'l com el primer manifest programàtic públic del seu catalanisme, de tall romàntic, historicista i conservador. Després de fer un breu esment del discurs de l'any 1877 a la societat La Misteriosa, en què dominen els elements conservadors i catòlics, Marimon es detura en dos discursos importants de l'any 1892. L'un en el marc de l'elaboració de les Bases de Manresa, quan Picó hi defensà el català com a llengua oficial única (se'ns expliquen fil per randa els arguments aportats —de base romàntica en un sentit ampli); i l'altre com a president dels Jocs Florals de

Barcelona, qualificat per l'autor com un discurs nacionalista amarat de catolicisme, conservadorisme i tradicionalisme. També en destaca la desigual recepció que tingué a Barcelona (fou difós positivament per tota la premsa catalanista) i a Mallorca (se'n rebutjà el pancatalanisme —de manera general, els intel·lectuals mallorquins no compartien el catalanisme radical de Picó). Els dos darrers discursos que s'analitzen són de primers de segle XX: el que va fer el 1901 com a president del Centre Excursionista de Catalunya, un discurs molt influït per la doctrina regionalista conservadora de Torras i Bages, i, d'altra banda, el pronunciat el 1902 en qualitat de president de l'Ateneu de Barcelona, que fou el seu darrer discurs polític i en què constata la crisi de l'estat nació espanyol de matriu castellana. En l'apartat final de conclusions, el professor de la UIB emfasitza, entre d'altres elements de l'ideari catalanista piconià, la dimensió essencialment política de la reivindicació de la llengua catalana. En la seva condició de mallorquí, també el destaca pel fet de ser el primer escriptor de les illes que assumí plenament el catalanisme polític i és vist, doncs, com a precursor de mallorquins que anys a venir també s'hi implicaren (Joan Estelrich o Antoni M. Sbert).

Complement i/o amplificació de la comunicació que acabem de ressenyar és la que presenta el curador del volum i també professor de la UIB, Pere Salas, però ara el terreny a indagar és el literari: «Ramon Picó: ideologia i teatre». S'hi planteja l'anàlisi de les qua-

tre obres de teatre fins ara publicades (*Cor de Roure*, *Garraf*, *Un de tants* i *La filla del Segador*) per poder conèixer el pensament catalanista i l'ideari social de Picó al llarg dels anys. Més concretament, el propòsit és matisar algunes apreciacions del que s'ha dit fins avui sobre aquest ideari (sense desmentir-lo) i aprofundir en el significat de la seva ideologia en cada una de les etapes per, d'aquesta manera, amb el complement d'altres fonts documentals primàries —la correspondència i els discursos— i el suport de la bibliografia secundària, poder arribar a «establir un perfil ideològic més precís del que disposàvem fins ara.» L'estudi que fa el professor Salas de cada una de les obres és exhaustiu i no es limita tan sols —tot i que n'és la prioritat— a elucidar-ne els elements ideològics sinó que també en fa una descripció estètica i un resum argumental i temàtic. Les limitacions d'espai no ens permeten exposar a la menuda les idees de l'anàlisi de cada una d'elles, tot just n'assenyalem algunes relacionades directament amb l'objectiu de reconstruir el pensament de Picó. A *Cor de Roure* (1868), un drama romàntic ambientat en l'Edat mitjana, Picó hi defensa la descentralització medieval per a la Catalunya del seu temps i la idea que l'individu té dret a forjar el seu propi destí. I, en relació a aquesta darrera idea, Salas hi veu un pòsit del liberalisme iniciat amb la Revolució francesa. *Garraf*, estrenada parcialment el 1892 (l'estrena completa no serà fins el 1911), és un drama líric extremadament ambiciós que suma música (seguint Wagner) i una

grandiositat temàtica i escenogràfica. Pere Salas, entre molts d'altres aspectes, en destaca la presència d'uns objectius socials i polítics molt potents (amagats rere el simbolisme grandiloqüent de l'obra) i, matisant la bibliografia, apunta que el conservadorisme de l'obra en cap cas pot ser qualificat d'extrem sinó que recull la nova doctrina social de l'Església promoguda per Lleó XIII. *Un de tants* (1896) i *La filla del Segador* (1914) són peces menors no exemptes d'interès, segons el professor de la UIB, per acabar de dibuixar l'ideari piconià: la primera és un monòleg dramàtic d'ambientació contemporània crític amb la guerra de Cuba i la segona —Salas especula que devia ser la darrera obra que va escriure Picó— representa un retorn al drama històric per insistir en els trets distintius de Catalunya que cal defensar davant el centralisme castellà. Abans de referir-nos a les conclusions de l'estudi, fem breument esment de l'interès de l'extens apartat «El "radicalisme" del jove Ramon Picó», dedicat a explicar l'acostament de Picó als ideals democràtics durant el Sexenni democràtic i la posterior decepció que n'experimentà. De les conclusions de l'estudi, en destaquem tres de principals: 1) catalanisme i liberalisme conservador formaren una matriu ideològica que Picó va mantenir al llarg de la seva vida, però que va anar adaptant «als nous reptes provocats per la secularització, la nova societat industrial i les demandes de l'Estat centralitzat.»; 2) les quatre obres analitzades evidencien unes constants en el seu catalanisme: concepció àmplia

de la pàtria catalana, amb una llengua, cultura i religió pròpies, diferenciada de la castellana, però que podrien conviure en un model d'Estat més igualitari; i 3) el liberalconservadorisme de Picó se situa en un punt equidistant entre absolutisme i progressisme i, a títol d'hipòtesi, Salas creu que sobrepassaria els posicionaments de Torras i Bages.

Les comunicacions que resumim a continuació ens situen de ple en les dues facetes literàries que defineixen Picó com a escriptor: la poesia i el teatre. Comencem per aquesta darrera, a la qual Carles Cabrera dedica el text «El teatre inèdit de Ramon Picó i Campamar». Tradicionalment s'havia cregut que la producció teatral de Picó es reduïa exclusivament a les quatre obres publicades, però la realitat és que l'escriptura dramàtica tingué un lloc principal en la seva activitat literària, per bé que el gruix del seu teatre va quedar sense publicar ni representar. La breu comunicació de Cabrera és el primer estudi que coneixem d'aquest material inèdit —els manuscrits es conserven al Fons Picó de l'ACIM—, però és una aproximació molt parcial —es limita tot just a comentar aspectes d'uns pocs títols d'un conjunt molt més extens, vora un centenar— i amb algunes imprecisions. La introducció s'ocupa de resumir la trajectòria teatral coneguda de Ramon Picó i ja s'hi dona alguna dada molt general sobre el material inèdit: «hi ha de tot», des de peces molt breus —d'un sol acte o tot just escenes— fins a d'altres de tres, quatre i fins i tot una de cinc actes. En la part

central de la comunicació hi trobem la descripció d'aquest teatre inèdit, però, com hem dit, l'autor es limita només a unes poques obres —«mitja dotzena»—, de les quals, no sempre sistemàticament, es fan observacions de tipus cronològic, estètic, temàtic i lingüístic (compte a situar una obra de títol *Laucellet verd* —sense data— propera al «català que ara es parla» pel fet que la llengua de l'obra és plena de «mallorquinismes»). De les obres comentades, fem notar, per raons diferents, la comèdia en dos actes *Un geperut* per la seva cronologia: és l'obra més antiga datada, del 1866, anterior doncs a *Cor de Roure*; i l'obra amb data de 1912 *Lagonia d'en Berard*, teatre històric situat a l'Edat moderna, la peça que Cabrera valora més d'entre totes les comentades en la comunicació (suggereix que «pagaria la pena estampar-la»). En l'apartat de conclusions, es destaca que l'examen del material inèdit confirma dues línies principals del teatre de Picó, totes dues deutores del romanticisme: el teatre històric i una altra de caire més popular temàticament i lingüísticament lligada al folklore (sovint són peces que adapten arguments rondallístics). En les paraules de tancament, l'autor no amaga les limitacions del seu treball i admet que «això amb prou feines ha estat un llampec per advertir els especialistes de la quantitat disforja de feina que encara resta per fer a l'hora de classificar la literatura (dramàtica) de Picó i Campamar». Hi estem d'acord i esperem amb delit, d'ell o d'algú altre, aquest estudi més definitiu.

La poesia de joventut de Picó és

l'objecte de la comunicació «La formació d'un poeta. La poesia romàntica juvenil de Ramon Picó i Campamar (1864-1872)», de Margalida Tomàs, reconeguda especialista en l'autor mallorquí i la seva obra. El text, dedicat a la memòria de Pere Farrés (l'altre principal estudiós de l'escriptor), comença amb una interessant introducció en què es fa un breu estat de la qüestió sobre el coneixement encara parcial i insegur que es té de l'obra literària de Picó en general i de la poesia en particular. I, correlativament, se suggereixen els camins a recórrer per anar il·luminant els espais d'ombra que encara hi ha sobre la poesia d'aquest autor (estudiar a fons el material poètic conservat a LACIM; un buidatge exhaustiu de la premsa de l'època per detectar-hi composicions seves, etc.). La comunicació, doncs, es presenta com una contribució a aquest programa d'investigació que Tomàs reclama i cal dir que, tot i la cautela amb què s'afronta la tasca («una aproximació que conté encara punts foscos i interrogants entre algunes certeses»), l'autora reïx en l'objectiu d'aclarir i fer sentit de la poesia de Ramon Picó en els seus anys d'aprenentatge. La introducció de l'estudi es completa amb unes consideracions generals sobre el context literari en què Picó comença a escriure poesia (la renaixença d'una literatura culta en català que competeix amb la castellana, fins aleshores hegemònica) i sobre el sentit — en termes sociològics — i l'interès de la seva poesia primerenca. Aquest marc conceptual esbossat es desenvolupa en la part central de la comunicació, que conté

un extens i documentat estudi sobre l'evolució del jove poeta en aquests primers anys, connectant l'activitat poètica a les circumstàncies biogràfiques, i una anàlisi dels poemes més rellevants. Hi destaca l'esforç per establir etapes en aquest itinerari poètic inicial, amb una identificació precisa dels elements rellevants de cadascuna. En fem un petit resum: una primera etapa (1863-1866) marcada per la influència que Joan Tomàs i Salvany tindrà en la seva formació literària, aconsellant-lo en les lectures que ha de fer (Calderón, romàntics francesos, castellans —principalment Zorrilla, a qui Picó té una gran admiració). És un període bilingüe, amb un nombre quasi idèntic de poemes en castellà i català (àmpliament caracteritzats per Tomàs pel que fa al model de llengua), i en què Picó no escull la llengua pel tema sinó en funció d'aspectes literaris. El bienni 1867-1868 marca un tombant en la seva trajectòria poètica, ja anunciat en un volum de poesies de 1866 (aplegava, corregides, usant exclusivament el català del Principat i ordenades temàticament, les composicions catalanes esparses dels anys anteriors): el naixement en Picó d'una major consciència del que és ser poeta. Són en efecte, en paraules de l'autora, dos anys «especialment importants en el desenvolupament literari de Ramon Picó»: per l'inici de la seva projecció pública cap al món renaixentista barceloní; per l'ús quasi exclusiu del català com a llengua de la creació poètica; per l'adopció dels models romàntics de la poesia jocfloral (s'han abandonat els romàntics castellans), que farà

compatible amb l'ús d'altres formes poètiques; i, sobretot, per un replantejament de la forma com el jo poètic expressarà la seva subjectivitat en poesia (aspecte que s'analitza de forma brillant en poemes inèdits que tracten el tema del desterrament i que mostren com Picó ha «aprens ja a treballar literàriament els sentiments propis» per mitjà de l'objectivació). El tercer període establert, 1869-1871, és una etapa de silenci poètic, que contrasta fortament, doncs, amb la intensitat creativa dels anys precedents i que Tomàs mira d'explicar (provisionalment) a partir de les circumstàncies vitals del poeta. D'aquest període, l'any 1870 serà una mica més fructífer en termes poètics, amb unes poques poesies en què es fa present el paisatge pollencí i la deriva progressista del pensament de l'escriptor. La comunicació es tanca amb un breu apartat en què es descriu l'activitat poètica de Picó durant el 1872, un any que torna a ser «molt ric poèticament» i que Tomàs fixa com el final d'aquesta etapa de formació poètica que culmina simbòlicament, dos anys més tard, el 1874, als Jocs Florals amb l'obtenció de la primera englantina (pel poema «Visca Aragó»).

Amb la comunicació «Una contribució de Picó i Campamar a l'estudi de la literatura del segle XVI: les poesies de Galceran Durall», presentada pel professor de la Universitat de Lleida Joan Ramon Veny-Mesquida, es tanca el grup de textos que estudien l'activitat cultural de Ramon Picó. Ara s'estudia un vessant ben desconegut d'aquesta activitat i alhora molt menor en termes de dedicació: la faceta

d'estudiós i divulgador de la literatura antiga catalana, concretament de la poesia de Galceran Durall, «un poeta força mediocre del segle XVI». Aquesta activitat intel·lectual connecta amb la formació romàntica de l'escriptor i, de manera general, amb l'objectiu programàtic renaixentista de conèixer i recuperar el passat literari. Com explica Veny-Mesquida en la introducció del seu treball, a Ramon Picó devem que els manuscrits que contenen la poesia de Durall no es perdessin (afirma que el mallorquí va salvar-los del foc) i, molt particularment, que en fes «una descripció quan el seu estat potser encara permetia una lectura més segura que no pas ara del seu contingut.» L'estudi projectat per Picó —se segueix explicant en la introducció— sembla que es va quedar a mitges (un esbós de biografia i la transcripció d'alguns poemes) i no es va arribar a publicar mai. Avui, aquest material es conserva al ms. 1721 de la Biblioteca de Catalunya, i és l'objecte principal de la comunicació que ens ocupa. En efecte, després d'una breu presentació dels manuscrits del poeta del cinc-cents (són també a la BC), Veny se centra, en primer lloc, a fer una presentació del manuscrit de Picó: l'aspecte material, una descripció detallada, foli per foli —n'hi ha 46—, del contingut (al final de la comunicació hi ha un annex amb un índex del manuscrit) i, encara, unes consideracions sobre l'estudi i la transcripció dels poemes de Durall que feu Picó. La segona part de l'estudi, de caire estrictament filològic, ens ofereix la primícia d'una edició del manuscrit de Picó. A remarcar

que la intervenció de Veny sobre la transcripció de Picó ha estat mínima, i es justifica per l'objectiu de «donar compte de com el [escriptor] del XIX s'enfrontava amb l'edició de textos de tres segles abans.» En definitiva, no és tant en la vàlua literària de l'autor estudiat per Picó, sinó sobretot en el fet que eixampla el coneixement de l'activitat intel·lectual de l'escriptor mallorquí, on hi ha l'interès major d'aquesta comunicació històrica i filològica del professor Veny-Mesquida.

«Picó-Gaudí: una relació necessària» de la historiadora de l'art Margalida Cànaves Campomar és la darrera comunicació de les jornades i posà el focus en el Picó de maduresa —referent ja de la Renaixença literària i del catalanisme conservador. Concretament, en la seva dimensió d'activista al servei d'una causa a la qual ideològicament era molt sensible: la renovació de l'Església mallorquina a finals del XIX i principis del XX. És aquest un procés que es traduirà en l'adopció d'un programa eclesiàstic modern, en el sentit que s'allunya de l'integrisme catòlic i connecta amb l'ideal renaixentista de restauració i amb el corpus ideològic renovador de Torras i Bages, i, en el camp artístic, assumeix aspectes de l'ideal renovador del modernisme arquitectònic que es projectarà en la restauració d'esglésies i temples mallorquins i, principalment, en la reforma de la Seu de Palma. A diferència de la major part dels altres estudis de les jornades, aquest ens presenta Ramon Picó com a actor secundari dels fets que s'exposen, perquè, certament, i malgrat el que pugui fer pensar el tí-

tol, la comunicació és sobretot un estudi d'aquest procés de modernització de l'Església mallorquina esmentat, dins del qual l'autora situa i descriu l'actuació que hi va tenir Picó: no en fou protagonista però hi tingué un paper necessari, fins i tot clau, en alguns moments. Així, després de delimitar en una breu introducció els objectius de l'estudi, la comunicació presenta en una primera part una síntesi històrica d'aquells elements ideològics, polítics i artístics de la Catalunya finisecular que crearan les bases del procés de renovació eclesiàstica a l'illa. Un procés que, com s'explica en la segona part de la comunicació en els seus fets i aspectes principals, serà possible per les relacions establertes a diferents nivells dins un grup ideològicament homogeni format, d'una banda, per eclesiàstics mallorquins renovadors (Miquel Costa i Llobera, Mateu Roger, Pere Joan Campins, Antoni M. Alcover, etc.) i, de l'altra, per intel·lectuals catalans com Ramon Picó i Campamar. Aquest, entre d'altres actuacions rellevants que s'exposen, sembla que fou decisiu perquè, amb els seus contactes a Catalunya (Eusebi Güell), Campins fos nomenat bisbe de Palma l'any 1896 i, d'altra banda, perquè Antoni Gaudí fos l'arquitecte escollit per dur a terme la reforma de la Catedral de Palma, tria ben significativa ja que aquest compartia amb el grup mallorquí i amb Picó «un mateix ideari renovador de l'Església i del nou paper que havia de jugar dins la societat.» Aquesta reforma de la Seu mallorquina és presentada per l'autora en la darrera part del seu estudi —on ressegueix

els vincles Picó-Costa i Llobera-Gaudí—, com la culminació del procés de restauració i renovació de l'Església mallorquina. En darrer terme, aquesta interessant comunicació sobre un episodi poc conegut de l'acció cultural de Ramon Picó, a banda, doncs, d'omplir un buit en el coneixement de la seva biografia en l'etapa de maduresa, rebla aquella imatge ja coneguda de Picó: l'escriptor i intel·lectual estretament lligat a dues pàtries, la d'origen i la d'adopció, i, el més important, amb voluntat de connectar-les.

El volum es tanca, com hem dit al principi, amb una biografia sobre Picó escrita per Margalida Tomàs («Aproximació a la biografia de Ramon Picó i Campamar» —1848-1916—), un text que no es presentà a les jornades sinó que fou escrit originalment per a un altre llibre col·lectiu sobre l'escriptor mallorquí que no va materialitzar-se. L'estudi de Tomàs és la revisió d'una biografia escrita fa més de 30 anys que ara, a l'autora, li sembla del tot insuficient a la llum dels nous coneixements que tenim sobre el XIX català per l'augment important d'estudis sobre el període i, sobretot, de la informació que proporciona l'excepcional fons documental piconià (epistolari, manuscrits de les obres...) de què disposen els investigadors. L'estudi, doncs, que també aprofita dades d'algunes de les comunicacions presentades a les jornades, es proposa «dibuixar les línies generals de la biografia de Ramon Picó en les seves diverses etapes vitals» sense entrar en l'anàlisi de l'obra literària (buit parcialment cobert per l'autora en la comunicació sobre la po-

esia juvenil de Picó que hem ressenyat més amunt), però sí que s'hi analitza com es desenvolupa, el pes i la importància que tenen les diverses facetes intel·lectuals de Picó (poeta, dramaturg i ideòleg catalanista) al llarg de la seva vida. Establerts els límits de la seva aproximació, la biografia que ens ofereix Tomàs té una solidesa indiscutible no només per la coherència amb què estableix les diferents etapes vitals de l'autor i la quantitat d'informació, pouada en fonts primàries, que ens ofereix sobre cadascuna sinó també per la presència de nombroses hipòtesis interpretatives i suggeriments d'estudi amb l'objectiu d'anar avançant cap a una biografia completa de l'autor mallorquí.

En darrer terme, la inclusió d'aquest estudi biogràfic és una manera excel·lent de tancar un llibre que contribueix de forma notable a fer avançar el coneixement d'aquest interessant i singular personatge del catalanisme cultural del vuit-cents. Celebrem-ho i esperem que continuï l'interès dels investigadors per Ramon Picó i la seva obra.

Ramon PANYELLA
(Universitat Autònoma
de Barcelona)
ramon.panyella@uab.cat